

Liefde | Muzikale Meesterwerken | AVROTROS Klassiek I
AVROTROS Klassiek II | AVROTROS Vocaal
Radio Filharmonisch Orkest | Groot Omroepkoor

vrijdag 7 juni 2019, 20.15 uur, geschatte eindtijd concert: 22.45 uur
inleiding Kees Arntzen, 19.30 uur
boventiteling: Jurjen Stekelenburg

Slotconcert: afscheid van Markus Stenz Scenen aus Goethes 'Faust'

Radio Filharmonisch Orkest
Groot Omroepkoor
Nationaal Kinderkoor

Markus Stenz dirigent

Peter Dijkstra koordirigent

Wilma ten Wolde dirigent Nationaal Kinderkoor

Anna Lucia Richter sopraan (Gretchen, Noth, Büsserin, Una poenitentium)

Nikki Treurniet sopraan (Sorge, Jüngerer Engel, Büsserin, Magna Peccatrix)

Dorottya Láng mezzosopraan (Marthe, Mangel, Büsserin, Jüngerer Engel,
Mulier Samaritana)

Helena Rasker alt (Schuld, Mater Gloriosa, Mater Aegyptiaca)

Robin Tritschler tenor (Ariel, Pater Ecstaticus, Vollandeter Engel)

Daniel Schmutzhard bariton (Faust, Pater Seraphicus, Dr. Marianus)

Franz-Josef Selig bas (Mephistopheles, Pater Profundus, Volendeter Engel,
Böser Geist)

koorsolisten Groot Omroepkoor: **Alan Belk** tenor, **Anitra Jellema** sopraan

solisten Nationaal Jongenskoor: **Roy van Vugt**, **Tibbe Alkemade**, **Dorian Bellamy**
en **Rik de Jong**

2 Robert Schumann 1810-1856

Szenen aus Goethes 'Faust' WoO 3 1844-1853 voor solisten, koor en orkest

Ouvertüre

ERSTE ABTEILUNG

Nr. 1 Szene im Garten

'Du kanntest mich, o kleiner Engel, wieder'
(Faust, Gretchen, Mephistopheles, Marthe)

Nr. 2 Gretchen vor dem Bild der Mater Dolorosa

'Ach neige, du Schmerzenreiche' (Gretchen)

Nr. 3 Szene im Dom

'Wie anders, Gretchen, war dir's'
(Böser Geist, Gretchen, Chor)

ZWEITE ABTEILUNG

Nr. 4 Ariel. Sonnenaufgang

'Die ihr dies Haupt umschwebt im luft'gen Kreise' (Ariel)
'Wenn sich lau die Lüfte füllen ... Täler grünen, Hügel schwellen ... Horchet! horcht dem Sturm
der Horen'
(Chor, Soli, Ariel)
'Des Lebens Pulse schlagen frisch lebendig ...
So ist es also, wenn ein sehnd Hoffen' (Faust)

Nr. 5 Mitternacht

'Ich heiße der Mangel' (Mangel, Sorge, Schuld, Not)
'Vier sah ich kommen, drei nur gehn' (Faust, Sorge)
'Die Nacht scheint tiefer tief hereinzudringen' (Faust)

Nr. 6 Fausts Tod

'Herbei, herbei! Herein, herein!'
(Mephistopheles, Lemuren, Faust, Chor)

PAUZE

Nr. 7 Fausts Verklärung

- Nr. 1 'Waldung, sie schwankt heran' (Chor)
Nr. 2 'Ewiger Wonnebrand' (Pater Ecstaticus)
Nr. 3 'Wie Felsenabgrund mir zu Füßen' (Pater Profundus)
'Welche ein Morgenwölkchen schwebet'
(Pater Seraphicus, Chor Seliger Knaben)
Nr. 4 'Gerettet ist das edle Glied' (Chor der Engel, Jüngere Engel, Vollendetere Engel, Selige Knaben, Soli)
Nr. 5 'Hier ist die Aussicht frei' (Doctor Marianus)
Nr. 6 'Dir, der Unberührbaren' (Doctor Marianus, Chor, Büsserinnen, Mater Gloriosa, Magna Peccatrix, Mulier Samaritana, Maria Aegyptiaca, Una Poenitentium, Selige Knaben, Gretchen)
Nr. 7 Chorus Mysticus 'Alles Vergängliche ist nur ein Gleichnis' (Chor, Soli)

Mensen komen naar ons luisteren om de muziek te beleven zoals wij die spelen voor hén: voor iedereen die er zelf bij is. Dat is onze raison d'être. De 'veilige versie' is al talloze malen vastgelegd – we worden omringd door geweldige opnamen van welk stuk uit het standaardrepertoire ook. Belangrijk is echter of we het moment zelf kunnen beleven. Het gaat erom dat we op de juiste manier risico's nemen. Dat het publiek een werk als nieuw en fris beleeft, alsof het nèt geschreven is. In de wereld van vandaag is dat volgens mij wezenlijk voor iedere uitvoerende."

Markus Stenz

EEN MOOIE ZOMER!

Het team van het AVROTROS Vrijdagconcert, Radio Filharmonisch Orkest, Groot Omroepkoor, TivoliVredenburg en NPO Radio 4 wenst u een prachtige zomer. We zien u graag terug op 20 september bij het openingsconcert van het nieuwe seizoen.

Alle concerten vindt u op → WWW.AVROTROSVRIJDAGCONCERT.NL

Nieuw seizoen Vrijdagconcert

Goed nieuws! Het nieuwe seizoensmagazine van het AVROTROS Vrijdagconcert 2019-2020 is uit. U kunt het krijgen bij de ingang, in de pauze en na afloop van het concert. Digitaal is het magazine te bekijken via

→ WWW.AVROTROSVRIJDAGCONCERT.NL

Uitzending en webcast

Alle luisteraars kunnen volop genieten als mobiele telefoons, horloges en gehoorapparaten geen geluid maken. Presentatie vanuit de zaal door Mark Brouwers.

Van dit concert wordt ook een webcast gemaakt, die is te volgen via

→ WWW.NPORADIO4.NL

Na het concert is er gelegenheid om een drankje te nuttigen.

Pronkstukken

Vijfentwintig bovenbouwleerlingen van de International School uit Utrecht hebben om 19.00 uur in Cloud Nine in TivoliVredenburg een eigen compositie ten gehore gebracht. Het componeren en instuderen deden zij gedurende drie projectdagen met workshopleider Elena Gramatikovska. Daarbij werden zij geïnspireerd door *Szenen aus Goethes 'Faust'* van Schumann. Als afsluiting van dit project wonen de leerlingen het concert van vanavond bij. Het educatieproject Pronkstukken komt voort uit een samenwerking tussen TivoliVredenburg en middelbare scholen in stad en regio Utrecht.

Daarnaast hebben ook studenten van het Utrechts Conservatorium een stuk gecomponeerd naar aanleiding van Schumanns *Faust-Szenen*. Die compositie wordt ten gehore gebracht op 21 juni 19.00 in Cloud Nine. Als deel van het project wonen ook vijftig betrokken conservatoriumstudenten het concert van vanavond bij.

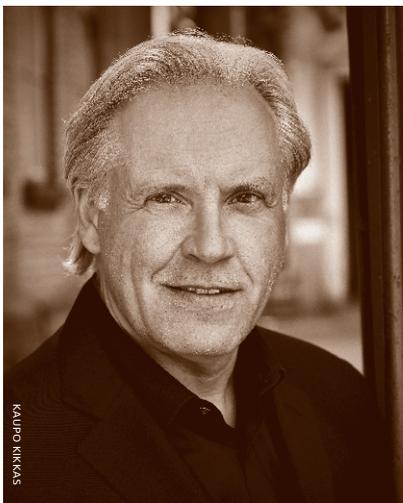
Markus Stenz: “Soms voel ik: nu wordt het muziek”

In 2012 werd Markus Stenz chef-dirigent van het Radio Filharmonisch Orkest. Vandaag is zijn laatste optreden als chef. Hij blijft echter terugkeren voor bijzondere producties. Zo dirigeert hij in de NTR ZaterdagMatinee het slotconcert van volgend seizoen: de opera *Hamlet* van Brett Dean. Wat beweegt hem, en hoe kwam hij in de muziek terecht?

Thea Derks interviewde hem in 2014.

Markus Stenz (1965) groeide op in het dorpje Kaltenborn in Rheinland-Pfalz:

“Een gat met twee boerenhoven, wat huizen, een kerk, een kroeg en een dorpschooltje waarvan mijn vader hoofd was. Wij woonden erboven. Het was dodelijk saai, en om de verveling te verdrijven maakten mijn ouders muziek. Mijn moeder zong de hele dag: tijdens het koken, het strijken, bij alles wat ze deed. Mijn vader was een bedreven amateurmusicus, die naast piano en orgel ook blaasinstrumenten bespeelde en een koor leidde. Als peuter van twee kroop ik onder de vleugel als hij speelde, zo mooi vond ik dat.”

KAUPO KIRKAS

De kleine Markus timmert ook zelf op de toetsen, en op zijn vijfde sturen zijn ouders hem naar pianoles. “Ze kozen meteen de beste pianolerares uit de regio, mevrouw Haas-Paquet in Ahrweiler. Het was zo’n typisch kabouter-vrouwtje: klein, met knokige vingers en een knotje. Voor mijn eerste les weigerde ik naar binnen te gaan, omdat ik haar zo lelijk vond. Ik klemde me vast aan het portier van de auto. Toen mijn moeder ontredderd vertelde wat er aan de hand was, antwoordde mevrouw Haas ad rem: ‘Je hebt helemaal gelijk, ik ben oerlelijk! En nu gaan we beginnen.’ Ik heb tien jaar les van haar gehad.”

Zonder slag of stoot gaat dit ook niet: “Het was drie kwartier rijden, en ik werd altijd wagenziek. Zowel op de heen- als de terugweg was het de vraag waar we moesten stoppen: in Kempenich of in Ramersbach, zodat ik kon overgeven.”

Haas-Paquet is bovendien streng: “Ik dreef haar tot waanzin omdat ik meer improviseerde dan repeteerde, dus als ik bij haar kwam klonk het vaak: ‘Alweer de aanslag gemist!’ Maar onder haar strengheid was ze heel gevoelig, en ik heb ontzettend veel van haar geleerd.”

Hoewel hij opgroeit in een bijzonder muzikale omgeving, bezoekt Stenz in zijn jeugd maar één keer een concert: “Rond mijn tiende nam mijn vader me mee naar de Beethovenhalle in Bonn. Wat er gespeeld werd, weet ik niet meer, maar ik herinner me wel de dirigent. Met zijn kale kop leek hij erg op Professor Charivari uit mijn kinderboek *Raumschiff ‘Monitor’*, dat vond ik leuk. Ik vermoed dat het Georg Solti was.”

Een paar jaar later ziet hij op televisie de Norton Lectures van Leonard Bernstein. “Een sleutelmoment! Ik vond het geweldig dat hij jazz en klassieke muziek op een vanzelfsprekende manier bij elkaar bracht. Hij was zó vrij in zijn denken en illustreerde zijn lezingen met live gespeelde muziek, van The Beatles tot Beethoven, echt elektrificerend.” **Op zijn achttiende gaat hij directie studeren bij Volker Wangenheim in Keulen en daarna volgt hij in Tanglewood een cursus bij zijn held Bernstein.**

Stenz werkt graag met het Radio Filharmonisch Orkest, waarvan hij in 2012 chef-dirigent werd: “We spelen heel divers repertoire, van hedendaagse muziek tot concertante opera en klassieke werken. De musici zijn enorm alert en wakker, ik ken nauwelijks een orkest dat met meer betrokkenheid speelt. Voor mij is het ook van wezensbelang dat we geregeld opdrachtcomposities uitvoeren. Het ontdekken van nieuwe wegen is een *basic instinct*, voor alle musici. Het mooie is dat ook het publiek hier openstaat voor de allernieuwste noten.

De reacties van het publiek zijn voor Stenz sowieso van levensbelang: “Zonder publiek geen concert, het publiek is de bepalende component! Wij musici zijn beleveniskunstenaars, wij maken momentkunst. De vonk moet overspringen. Het is geweldig als mensen na afloop uit de grond van hun hart komen vertellen hoe mooi ze een concert vonden. Ik heb veel inspiratie geput uit het boek *Zen in de kunst van het boogschieten*. Daarin wordt beschreven dat, in het perfecte geval, niet de schutter of de boog schiet, maar ‘het’. Het klinkt misschien wat zweverig, maar bij concerten voel ik soms: nu wordt het muziek, niet IK dirigeer, maar ‘het’ dirigeert. Dat zijn magische momenten.”

Concerten die Markus Stenz dirigeerde in het AVROTROS Vrijdagconcert 2012-2019

2012-2013

14 december 2012

Bruckner Te Deum | **Mendelssohn** Koraalcantate 'Vom Himmel hoch da komm ich her' | **Kodály** Missa brevis

31 mei 2013

Schubert Symfonie nr. 8 'Unvollendete' | **Van Gilse** Eine Lebensmesse

2013-2014

1 november 2013

Henkemans Partita | **Mahler** Symfonie nr.1 'Titan'

22 november 2013

Beethoven Ouverture Leonore II | **Schat** Lenteconcert voor fluit en orkest op.36a (solist Jacques Zoon) | **Strauss** Ein Heldenleben

24 januari 2014

Honegger Jeanne d'Arc au bûcher

MARKUS STENZ DIRIGEERT RADIO FILHARMONISCH ORKEST EN GROOT OMROEPKOOR

2014-2015

16 oktober 2014

Ives The unanswered question | **Korngold** Vioolconcert (solist Vilde Frang) | **Mahler** Vijfde symfonie

14 november 2014

Eisler Rapsodie voor orkest | **Bartók** Danssuite | **Weill** Suite Mahagonny

28 november 2014

Roukens Rising phenix, voor koor en orkest (wereldpremière) | **Bruckner** Zevende symfonie

9 januari 2015

Schönberg Fünf Orchesterstücke opus 16 | **Ravel** Pianoconcert in G (solist Imogen Cooper) | **Debussy** Prélude à l'après-midi d'un faune | **Skrjabin** Le poème de l'extase

23 januari 2015

Kantsjeli Styx, voor altviool, koor en orkest (solist Maxim Rysanov) | **Mendelssohn** Tweede symfonie 'Lobgesang'

20 maart 2015

Haydn Symfonie nr. 94 'Paukenslag' | **Hindemith** Der Schwanendreher (solist Tabea Zimmermann, altviool) | **De Leeuw** Mouvements rétrogrades | **R. Strauss** Till Eulenspiegels lustige Streiche

2015-2016

20 november 2015

Mahler Negende symfonie

25 maart 2016

Schumann Das Paradies und die Peri

8 april 2016

Roukens Rising Phenix voor koor en orkest | **Bruckner** Zesde symfonie

2016-2017

23 september 2016

Moesorgski Nacht op de kale berg | **De Raaff** Atlantis (wereldpremière) | **Diepenbrock** Les elfes | **Szymanowski** Stabat Mater

20 oktober 2016

Mozart Concert voor twee piano's KV 242 'Lodron' (solisten Arthur & Lucas Jussen) | **Wagner/De Vliieger** An orchestral adventure (Der Ring des Nibelungen)

11 november 2016

Mahler Waldmärchen | **Schumann** Manfred (toneelmuziek)

14 april 2017

Rihm Deus Passus

2017-2018

22 september 2017

Zuidam Rude circles (wereldpremière) | **Beethoven** Negende symfonie

20 oktober 2017

Berlioz Overture Le Corsaire | **Skrjabin** Pianoconcert (solist Anatol Ugorski) | **Wagner** Voorspel tot de derde akte uit Die Meistersinger | **Schumann** Derde symfonie 'Rheinische'

24 november 2017

Wagner Vorspiel und Liebestod uit Tristan und Isolde | **Messiaen** Turangalîla-symphonie (solisten Ueli Wiget, piano en Fabienne Martin Besnard, ondes martenot)

23 december 2017

Mahler Derde symfonie

30 maart 2018

Haydn Orgelconcert nr. 1 in C (solist Matthias Havinga) | **Mozart** Mis in c, KV 427 'Grote'

2018-2019

12 oktober 2018

Schumann Pianoconcert (solist Lars Vogt, piano) | **Bruckner** Achtste symfonie

1 maart 2019

Elgar Chanson de matin / Chanson de nuit | **Anderson** In lieblicher Bläue (solist Carolin Widmann, viool) (Nederlandse première) |

Walton Eerste symfonie

22 maart 2019

Mendelssohn Meeresstille und glückliche Fahrt | **Schönberg** Erwartung | **Beethoven** Derde symfonie 'Eroica'

25 april 2019

Escher Musique pour l'esprit en deuil | **Mahler** Das Lied von der Erde

7 juni 2019

Schumann Szenen aus Goethes Faust

”

We hebben absoluut moeilijke tijden doorstaan, traumatische tijden. Maar we hebben ons niet in onze schulp teruggetrokken, we zijn stoutmoedig op onze weg verder gegaan, en ik ben ervan overtuigd dat het ons alleen maar gesterkt heeft in onze manier van muziekmaken. En te zien hoe we alsmaar verder konden groeien, dat gevoel is voor mij zo waardevol, daarvoor ben ik zeer dankbaar.”

Markus Stenz

Markus Stenz:

Robert Schumann's Faustszenen: profound, enigmatic, idealistic, uplifting!

Schumann's monumental last oratorio is defying categories and in doing so it creates a unique spot for itself. Like no other piece in music it stands for German romanticism. Highlighting scenes from the pinnacle of achievement in German early romantic literature Schumann found himself being daunted by the prospect of composing music for Goethe's opus maximus: "It takes one Johann Wolfgang Goethe to understand Johann Wolfgang Goethe's Faust!" This Schumann quote could be transferred to Schumann, too: it might take one Robert Schumann to fully understand and appreciate his *Faustszenen*.

But like many times when there is music involved, complexity that might be hard to grasp becomes comprehensible on a different level and story twists that might be hard to get one's head around become expression. And that helps us enormously to leave logic behind and go straight to the *espressivo* and idealistic message that ultimately anchors this 'worldly' oratorio.

Beyond religion it takes us into the idea that in striving and aspiring for the greater good even the most devious pact with the devil can be overcome. Faust bargains with Mephisto and yet his soul will be saved. "Das Ewig Weibliche zieht uns hinan" is a gripping and soothing emotional destination for soul searching human beings. And Schumann's genius finds the music for it: idealistic and uplifting. *Töne* und *Zwischentöne* of the text are composed. And more: the pull upward to something "Ewig Weiblich" in the end is deeply rewarding after visiting the dark corners of the soul in music.

To state the obvious: a rough understanding of the on goings in the original Goethe is super helpful. And the more you know, the more you immerse yourself into the original story, the more you will love the translation into sung lines we find in Schumann's refined score. But even the innocent listener will immediately be drawn into the atmosphere.

We know that Schumann never heard the final version performed in his lifetime. After handing it to Clara as a birthday gift he pretty much went into the ill-fated last phase of his life. One can speculate if he even intended for all three parts of the score to be heard on one evening. His own road to completion was upside down: The piece we hear first – the overture – is totally late Schumann and was composed last! The end, Part 3, which is the final scene of Faust II (yes – the one that Mahler also set to music in his *Eighth symphony*) is the music he composed first. Faust's transfiguration is heard in an almost otherworldly serenity and with a huge sense of utopia and idealism in the end. Convincing and believable – yet it is far less dramatic than large passages of part 2 in the middle part of the oratorio with its theatrical trip to the dark forces which ultimately lead to Faust's death. There we hear captivating music, almost close to opera. And contrast that with the inner movie of Gretchen's tragedy in part 1! With her we sympathize, we totally want to help her and our hearts are also healed when it becomes obvious that her soul is saved!

The miracle to me is that what could be a formal disaster becomes an irresistible masterpiece through Robert Schumann's music. His music goes straight to the heart of the matter. It is disarmingly beautiful; it is

so sensitive and soulful. To me the harmonic progressions and meanderings are the most sublime music he has written. And behind the beauty or the drama of the first layer we hear that there are many more layers to be found. The panorama widens with every minute we are exposed to the music.

The refinement. The pacing. The spacing for crucial moments. The specific sound worlds for the protagonists Faust, Gretchen and Mephisto. The characterful music for all those phantasmagorical creatures that populate the evening. All this is a treasure!

I am thrilled that with the combined forces of the RFO the GOK and the soloists we can live and perform this mesmerizing piece of romantic music.

It is so profound that any minute spend with it will be rewarding. And so enigmatic that any discoveries that are made will reveal more riddles.

But most of all the spirit of our performance will be guided by Schumann's genius: idealistic and uplifting. I could not wish for a happier ending to our season and this part of our common journey.

Schumann

Szenen aus Goethes Faust

“Alleen Mozart had het gekund”, mopperde Wolfgang Goethe, die trouwens niet veel verstand had van muziek. Zovelen al hadden zich over zijn *Faust* ontfermd. Er waren werken van Louis Spohr, Johann Strauss, Albert Lortzing en Hector Berlioz, en daarnaast

vele Schubertliederen. De grote dichter wist het echter niet op waarde te schatten. Ook na zijn dood in

1832 bleven componisten inspiratie vinden in het verhaal over Faust die zijn ziel verkoopt aan de duivel. Charles Gounod, Giacomo

Meyerbeer en Charles-Valentin Alkan schreven opera's, Franz Liszt en Gustav Mahler grootschalige Faust-symfonieën.

Tegen deze achtergrond is Robert Schumanns *Szenen aus Goethes Faust* te plaatsen, voltooid in 1853.

Ruim negen jaar werkte Schumann eraan, curieus genoeg beginnend met de epiloog en eindigend met de Overture. Lange tijd aarzelde hij over een geschikte vorm. Eerst dacht hij aan een opera, maar vond geen geschikt libretto.

Vervolgens besloot hij het accent te leggen op religieuze of quasi-religieuze passages, in de vorm van een oratorium. Ten slotte koos hij voor iets onbepaalds: *Szenen aus Goethes Faust*, een opeenvolging van dramatische, lyrische, meditatieve en religieuze delen, waarbij geen letter werd gewijzigd aan de tekst. Die delen kwamen in deze volgorde tot stand:

1844: De epiloog *Fausts Verklärung* (eerste drie nummers)

1847: Het slotkoor

1848: Koor *Gerettet ist das edle Glied*

1849: *Szene im Dom, Szene im Garten, Gretchen vor dem Bild, Ariel*

1850: *Die vier grauen Weiber, Fausts Tod*

1852: Piano-uittreksel van het gehele tweede deel

1853: De Overture

Duivelse machten

Toen hij de eerste schetsen op papier had gebracht, raakte Schumann ten prooi aan hallucinaties, chronische slapeloosheid en zwaarmoedigheid. Hij was erfelijk belast met een bipolaire stoornis, hetgeen hem al op jonge leeftijd tot het ongewone besluit bracht om zijn persoonlijkheid op te splitsen in de denkbeeldige gedaanten van Florestan en Eusebius. Vanwege gezondheidsperikelen werd *Faust* voor lange tijd opgeborgen. "Ik durf het niet weer op te pakken", schreef hij aan Mendelssohn, "en ik betwijfel of ik het ooit zal publiceren."

Vanwege gezondheidsperikelen werd Faust voor lange tijd opgeborgen. "Ik durf het niet weer op te pakken en ik betwijfel of ik het ooit zal publiceren," schreef Schumann aan Mendelssohn.

Eenmaal benoemd tot stedelijk muzikdirecteur in Düsseldorf begon het echter weer te kriebelen. Dat leidde tot het slotkoor 'Alles Vergängliche ist nur ein Gleichnis'. Ook ontstonden de overige delen van het derde deel, tot Schumanns opluchting. "Ik was bang dat ik het nooit tot een goed einde zou brengen" schreef hij in 1848. *Fausts Verklärung* kwam meermalen tot uitvoering bij de Goethe-herdenking in 1849. Dat ook Franz Liszt in Weimar deze stukken op het repertoire nam, was een grote stimulans voor Schumann. Het zorgde ervoor dat de Gretchenliederen en de *Szene im Dom* gestalte kregen. Na jaren van revisiewerk volgde in 1853 een slotakkoord met de ouverture. Tussentijds ging het echter behoorlijk bergafwaarts met Schumann. Hij werd beheerst door doodsgedachten, leed aan angstige visioenen en meende dat hij in de greep was van duivelse machten en geesten, zoals die van Schubert en Mendelssohn. Daarbij hielp niet dat hij zich veelvuldig verdiepte in de duivel Mefistofeles, aan wie Faust zijn ziel verkocht om in ruil zoveel mogelijk het aardse bestaan te mogen doorgronden. Door vanaf een scheepsbrug in het kolkende water van de Rijn te springen, zocht Schumann de dood. Hij werd gered door schippers, waarna hij op eigen verzoek werd opgenomen in een gesticht in Endenich nabij Bonn. Daar overleed hij ruim twee jaar later.

Faust en Gretchen

Dat Schumann de ouverture voor het laatst bewaarde, is niet zo vreemd, veel componisten deden dat. Zodoende kon uit gebruikte thema's worden geput, als vooruitblik. In dit geval wordt in de ouverture een beeld geschetst van de gepijnigde, piekerende alchymist Faust en de idealen die hij koestert. Vroege commentatoren hebben de ouverture onevenwichtig en monotoon genoemd, meer het resultaat van transpiratie dan inspiratie. Dat waren niet zozeer oordelen maar vooroordelen: op dezelfde wijze meende Clara dat het *Violconcert* van haar echtgenoot het product was van een zenuwzieke geest, reden waarom ze openbaarmaking verhinderde. In de ouverture wordt wellicht niet het niveau van de symfonieën bereikt, maar de kleuring en harmonische rijkdom maken het stuk toch hoogst onderhoudend.

Daarna valt de muziek als het ware met de deur in huis. In de *Szene im Garten* ontspint zich een lyrisch duet tussen Faust en Gretchen, romantisch gekleurd en speels geïnstrumenteerd. De harmoniek is

rijk aan dissonanten die pas oplossen wanneer elders een andere zijn intrede heeft gedaan. Dit draagt bij aan de zwelgende sfeer die Schumann naar eigen zeggen nastreefde. Aan het eind van dit deel klinkt de stem van Mefistofeles: 'Es ist wohl Zeit zu scheiden' – het is nu welletjes met die aardse flauwekul van liefde en sentimentaliteit.

Schumann heeft echter geen zin in Mefistofeles. Hij vervolgt de wegen van Gretchen – al blijft 'Gretchen am Spinnrade' achterwege. Haar gebed *Vor dem Bild der Mater dolorosa* wordt hoogst dramatisch opgevat. Gretchen beklaagt haar lot en vraagt de heilige maagd haar bij te staan: 'Ach neige, du Schmerzenreiche, dein Antlitz gnädig meiner Not!' De ontlading van emoties neemt hier opera-achtige dimensies aan, vooral in de smeekbede 'Hilf! Rette mich von Schmach und Tod!' De dramatische stijl illustreert waarom Schumann deze tekst niet als oratorium had kunnen behandelen.

Het RFO is onvoorstelbaar kundig. Dat was altijd al zijn kwaliteit, en dat zal niet veranderen. Ze kunnen gewoon alles spelen wat er staat, en begrijpen ook wat de partituur verder nog verlangt. Bij veel van onze projecten, of we nu opera's of symfonisch repertoire deden, merkte ik hoeveel moois het oplevert als je nog een stap verder kunt zetten: als je in een zone belandt waar de noten betekenis krijgen en de uitvoering flexibiliteit krijgt. Hoe meer we samen optraden, hoe meer we juist die manier van spelen ontdekten: we wisten iets te creëren dat op het moment zelf gebeurt. Daar kunnen we echt trots op zijn."

Markus Stenz

Van een geheel ander karakter is de *Szene im Dom*, waarbij de sfeer van de ouverture terugkeert. De boosaardigheid van Mefistofeles weerklinkt in een duister d-klein. 'Wie anders, Gretchen, war dir's, als du noch voll Unschuld hier zum Altar tratst', zo tracht hij haar zelfbewustheid te ondermijnen. Heeft ze haar onschuld niet verloren? Gretchen wordt wanhopig: 'Weh! Weh! Wär' ich der Gedanken los, die mir herüber und hinüber gehen wider mich!' Het koor – kerkvolk – zet frank en vrij het *Dies irae* in, als om de hoofdfiguren tot bezinning te brengen en ze te doen realiseren dat ze zich op gewijde grond bevinden. Dan klinkt opnieuw de stem van de duivel, die onzichtbaar blijft maar daardoor des te afschrikwekkender overkomt: 'Grimm fasst dich! Die Posaune tönt!' De strijd tussen Gretchen, duivel en kerkgangers wordt eerstgenoemde ten slotte te veel: door emoties overmand valt ze flauw. Schumann kiest vervolgens een deel uit de Walpurgisnacht: met *Ariel, Sonnenaufgang* kon een aartsromanticus als hij heel goed uit de voeten. De naar slaap verlangende Faust wordt omgeven door een kring van geesten die hem onder aanvoering van Ariel in slaap sussen. ('Lispelt leise süßen Frieden, wiegt das Herz in Kindesruh'). Als de ochtend aanbreekt wordt hij onbarmhartig gewekt: 'Es trompetet, es posaunet!' Faust bejubelt dan in een aria de geboorte van het licht en de glorie van de natuur, waarin de prozaïsche Mefistofeles enkel onvolkomenheid en willekeur herkent. Het tweede gedeelte van Faustus aria is daardoor nerveus en rusteloos, alsof hij zich opnieuw bewust wordt van de tegengestelde emoties waarmee hij de nacht inging: 'Ist's Lieb? Ist's Hass die glühend uns umwinden?'

Blindheid

Als rechtgeaard kind van zijn tijd slaat Schumann de 'klassische Walpurgisnacht' geheel over – de Romantiek had niet zo veel met de klassieke oudheid. Hij springt meteen naar de finale, met *Faust's Erblindung, Mitternacht*. In die duistere passage maken vier 'graue Weiber' hun opwachting, demonen genaamd Gebrek, Schuld, Zorgen en Nood die samen geduldig wachten op hun broertje, de Dood. Er volgt een beklemmend recitatief van Faust, die een angstig voor gevoel

ROBERT EN CLARA
SCHUMANN

heeft. Opnieuw klinkt onversneden opera: Faust voert een vinnige dialoog met Zorgen, tegenover wie hij de loop van zijn leven rechtvaardigt. 'Heb je dan nooit zorgen gekend?', vraagt zij hem, verontwaardigd dat Faust haar demonische macht heeft kunnen ontlopen. Ze neemt meteen wraak en maakt hem blind. Maar zelfs daardoor laat Faust zich niet van zijn stuk brengen. Triomfantelijk klinkt het:

Das sich das grösste Werk vollende,
genügt ein Geist für tausend Hände.

Ook het leven van een held is eindig. *Fausts Tod* wordt ingeleid door Mefistofeles, die zijn kwade geesten (Lemuren) aanvoert om bij het schijnsel van een toorts een graf te delven. Er volgt een laatste emotionele aria van Faust, met filosofische bespiegelingen over zijn leven ('Nur der verdient sich Freiheit wie das Leben, der täglich die erobern muss'). Tegen het einde van deze overpeinzing vertraagt het tempo en wordt de begeleiding ijl en doorzichtig. Faust geeft zich over aan de voorzienigheid en verliest het bewustzijn. Tremolo's en dissonanten begeleiden zijn overgang naar het hiernamaals, waarbij ruwe klanken van koperblazers als claxons de dood aankondigen. Wat volgt is een verstilde overpeinzing van Mefistofeles ('Die Uhr steht still...'), gevolgd door een afscheid door het koor: 'Steht still! Sie schweigt wie Mitter nacht. Der Zeiger fällt. Es ist vollbracht!'

De finale

Fausts Verklärung, de finale, inspireerde Schumann bovenmatig en werd het eerst gecomponeerd. Er zijn zeven meditatieve subsecties met als kern 'verlossing' en overgave aan de goddelijke voorzienigheid. Een Koor der Heiligen opent met 'Waldung, sie schwankt heran', een pastorale hymne. In de tenorsolo 'Ewiger Wonnebrand, glühendes Liebesband' en de bassolo 'Wie Felsen Abgrund mir zu Füßen' komen kerkelijke figuren aan het woord die plechtig maar ook wat dreigend Gods goedheid en liefde loven. Ze worden onderbroken door een Koor van 'selige Knaben'. Hoogtepunt vormt het koor 'Gerettet ist das edle Glied der Geisterwelt vom Bösen', als de onsterfelijke geest van Faust door engelen naar hoger sferen wordt gedragen, waar hij welkom wordt geheten als overwinnaar van het boze. Majestueuze jubelzang

overheerst, vooral wanneer de maagd Maria ten tonele verschijnt ('Die Himmelskönigin, ich seh's am Glanze'), waarbij een harp een gebed begeleidt teneinde genade voor de ziel van Faust te verkrijgen. Met een koor van Büsserinnen wordt Faust de hemel binnengeleid. Plechtige klanken begeleiden hem, waarbij een kerkheilige een dankwoord richt tot de maagd Maria: 'Jungfrau, Mutter, Königin, Göttin, bleibe gnädig!'

Hoogtepunt vormt het koor 'Gerettet ist das edle Glied der Geisterwelt vom Bösen', als de onsterfelijke geest van Faust door engelen naar hoger sferen wordt gedragen, waar hij welkom wordt geheten als overwinnaar van het boze.

Even blijft de muziek hangen op een dominant-akkoord, waarmee de weg wordt geëffend voor een overrompelend slot. Een Chorus mysticus brengt dan een filosofische boodschap:

Alles Vergängliche
Ist nur ein Gleichnis
Das Unzulängliche,
Hier wird's Ereignis;
Das Unbeschreibliche
Hier ist's getan;
Das Ewig-Weibliche
Zieht uns hinan.

Al wat tijdelijk is
Is slechts verwijzing.
Wat ontoereikend is,
Wordt hier tot feit;
Wat niet in woorden is te vatten
Wordt hier gerealiseerd;
Het eeuwig vrouwelijke
Laat ons nooit los.

Jos van der Zanden

18 Robert Schumann: Szenen aus Goethes 'Faust'

OUVERTÜRE

Erste Abteilung

NR. 1 SZENE IM GARTEN

FAUST

Du kanntest mich, o kleiner Engel,
wieder,
Gleich als ich in den Garten kam?

GRETCHEN

Saht ihr es nicht? Ich schlug die Augen
nieder.

FAUST

Und du verzeihst die Freiheit, die ich nahm,
Was sich die Frechheit unterfangen,
Als du jüngst aus dem Dom gegangen?

GRETCHEN

Ich war bestürzt, mir war das nie
gescheh'n,
Es konnte niemand von mir Übels sagen.
Ach, dacht' ich doch, hat er in deinem
Betragen
Was Freches, Unanständiges geseh'n?
Es schien ihn gleich nur anzuwandeln
Mit dieser Dirne grad' hin zu handeln.
Gesteh' ich's doch, ich wusste nicht was
sich
Zu eurem Vorteil hier zu regen gleich
begannte;
Allein gewiss, ich war recht bö's' auf mich,
Dass ich auf euch nicht böser konnte.

FAUST

Süß' Liebchen!

GRETCHEN

Lasst einmal! *(Sie pflückt eine Sternblume
und zupft die Blätter ab, eins nach dem
andern.)*

FAUST

Was soll das? Einen Strauß?

GRETCHEN

Nein! es soll nur ein Spiel.

FAUST

Wie!

GRETCHEN

Geht, ihr lacht mich aus! *(Sie rupft und
murmelt)*

FAUST

Was murmelst du?

GRETCHEN

Er liebt mich – liebt mich nicht.

Liebt mich – Nicht – Liebt mich – Nicht –
*(Das letzte Blatt ausrufend, mit holder
Freude)*

Er liebt mich!

FAUST

Ja, mein Kind! lass dieses Blumenwort dir
Götterausspruch sein!

Er liebt dich! Verstehst du, was das heißt:
Er liebt dich, er liebt dich!

GRETCHEN

Mich überläuft's!

FAUST

O schaud're nicht! lass diesen Blick,
Lass diesen Händedruck dir sagen,
was unaussprechlich ist:
Sich hinzugeben ganz und eine Wonne zu
fühlen,
Die ewig, ewig, ewig sein muss!

MEPHISTOPHELES

Es ist wohl Zeit zu scheiden!

MARTHE

Ja, es ist spät, mein Herr!

FAUST

Darf ich euch nicht geleiten?

GRETCHEN

Die Mutter würde mich – lebt wohl!

FAUST

Muss ich denn geh'n? Lebt wohl!

MARTHE

Ade!

GRETCHEN

Auf baldiges Wiederseh'n!

NR. 2 GRETCHEN VOR DEM BILD DER MATER DOLOROSA

(Zwinger. In der Mauerhöhle ein Andachtsbild der Mater Dolorosa, Blumenkrüge davor. Gretchen steckt frische Blumen in die Krüge.)

GRETCHEN

Ach neige, Du Schmerzenreiche,
Dein Antlitz gnädig meiner Not!
Das Schwert im Herzen,
Mit tausend Schmerzen
Blickst auf zu deines Sohnes Tod.
Zum Vater blickst du,
Und Seufzer schickst du
Hinauf um sein' und deine Not.
Wer fühlet,
Wie wühlet
Der Schmerz mir im Gebein?
Was mein armes Herz hier banget,
Was es zittert, was verlangt,
Weißt nur du, nur du allein!
Wohin ich immer gehe
Wie weh, wie weh, wie wehe
Wird mir im Busen hier!
Ich bin, ach, kaum alleine,
Ich wein', ich wein', ich weine,
Das Herz zerbricht in mir.
Die Scherben vor meinem
Fenster Betaut' ich mit Tränen, ach!
Als ich am frühen Morgen
Dir diese Blumen brach.
Schien hell in meine Kammer

Die Sonne früh herauf,

Saß ich in allem Jammer

In meinem Bett schon auf.

Hilf! Rette mich von Schmach und Tod!

Ach neige, Du Schmerzenreiche,

Dein Antlitz gnädig meiner Not!

NR. 3 SZENE IM DOM

(Amt, Orgel und Gesang. Gretchen unter vielem Volke. Böser Geist hinter Gretchen)

BÖSER GEIST

Wie anders, Gretchen, war dir's,
Als du noch voll Unschuld
Hier zum Altar trat'st,
Aus dem vergriff'nen Büchelein
Gebete lalltest,
Halb Kinderspiele,
Halb Gott im Herzen!
Gretchen! Wo steht dein Kopf?
In deinem Herzen, welche Missetat?
Bet'st du für deiner Mutter Seele,
Die durch dich zur langen,
Langen Pein hinüberschlief?
Auf deiner Schwelle wessen Blut?
– Und unter deinem Herzen
Regt sich's nicht quillend schon,
Und ängstigt dich und sich
Mit ahnungsvoller Gegenwart?

GRETCHEN

Weh! Weh!
Wär' ich der Gedanken los,
Die mir herüber und hinüber gehen
Wider mich!

CHOR

Dies irae, dies illa,
Solvat saeclum in favilla,

BÖSER GEIST

Grimm fasst dich!
Die Posaune tönt!

20 Die Gräber beben!
Und dein Herz, aus Aschenruh
Zu Flammenqualen wieder
aufgeschaffen,
Bebt auf!

GRETCHEN

Wär' ich hier weg!
Mir ist als ob die Orgel mir
Den Atem versetzte,
Gesang mein Herz
Im Tiefsten löste.

CHOR

Judex ergo cum sedebit,
Quidquid latet adparebit,
Nil inultum remanebit.

GRETCHEN

Mir wird so eng!
Die Mauernpfeiler befangen mich!
Das Gewölbe drängt mich! – Luft!

BÖSER GEIST

Verbirg dich! Sünd' und Schande
Bleibt nicht verborgen,
Luft? Licht? Weh dir!

CHOR

Quid sum miser tunc dicturus?
Quem patronum rogaturus?

BÖSER GEIST

Ihr Antlitz wenden
Verklärte von dir ab.
Die Hände dir zu reichen,
Schauert's den Reinen. Weh!

GRETCHEN

Nachbarin!
Euer Fläschchen! –
(Sie fällt in Ohnmacht)

CHOR

Quem patronum rogaturus,
Cum vix justus sit securus?

Zweite Abteilung

NR. 4 ARIEL. SONNENAUFGANG

*(Anmutige Gegend. Faust auf blumigen
Rasen gebettet, ermüdet, unruhig
schlafsuchend. Dämmerung. Geisterkreis
schwebend, bewegt, anmutige kleine
Gestalten.)*

ARIEL

Die ihr dies Haupt umschwebt im luft'gen
Kreise,
Erzeigt euch hier nach edler Elfen Weise,
Besänftiget des Herzens grimmen Strauß,
Entfernt des Vorwurfs glühend bittere
Pfeile,
Sein Inn'res reinigt von erlebtem Graus.
Vier sind die Pausen nächtiger Weile,
Nun ohne Säumen füllt sie freundlich aus.
Erst senkt sein Haupt aufs kühle Polster
nieder,
Dann badet ihn in Tau aus Lethes Flut;
Gelenk sind bald die krampferstarrten
Glieder,
Wenn er gestärkt dem Tag entgegen
ruht;
Vollbringt der Elfen schönste Pflicht,
Gebt ihn zurück dem heiligen Licht.

CHOR

Wenn sich lau die Lüfte füllen
Um den grünumschränkten Plan,
Süße Düfte, Nebelhüllen
Senkt die Dämmerung heran.
Lispelt leise süßen Frieden,
Wiegt das Herz in Kindesruh;
Und den Augen dieses Müden
Schließt des Tages Pforte zu.
Nacht ist schon hereingesunken,
Schließt sich heilig Stern an Stern,
Große Lichter, kleine Funken
Glitzern nah und glänzen fern;

Glitzern hier im See sich spiegelnd,
 Glänzen droben klarer Nacht,
 Tiefsten Ruhens Glück besiegelnd
 Herrscht des Mondes volle Pracht.
 Schon verloschen sind die Stunden,
 Hingeschwunden Schmerz und Glück;
 Fühl es vor! Du wirst gesunden;
 Traue neuem Tagesblick.
 Täler grünen, Hügel schwellen,
 Buschen sich zu Schattenruh;
 Und in schwanken Silberwellen
 Wogt die Saat der Ernte zu.
 Wunsch um Wünsche zu erlangen,
 Schau nach dem Glanze dort!
 Leise bist du nur umfängen,
 Schlaf ist Schale, wirf sie fort!
 Säume nicht, dich zu erdreisten,
 Wenn die Menge zaudernd schweift;
 Alles kann der Edle leisten,
 Der versteht und rasch ergreift.

ARIEL

Horchet! horcht dem Sturm der Horen!
 Tönend wird für Geistesohren
 Schon der neue Tag geboren.
 Felsentore knarren rasselnd,
 Welch Getöse bringt das Licht!
 Es trommetet, es posaunet,
 Auge blinzt und Ohr erstaunet,
 Unerhörtes hört sich nicht.
 Schlüpfet zu den Blumenkronen,
 Tiefer, tiefer, still zu wohnen,
 In die Felsen, unters Laub;
 Trifft es euch, so seid ihr taub.

FAUST

Des Lebens Pulse schlagen frisch
 lebendig,
 Äther'sche Dämm'ung milde zu
 begrüßen;
 Du, Erde, warst auch diese Nacht
 beständig

Und atmet neu erquickt zu meinen
 Füßen,
 Beginnest schon, mit Lust mich zu
 umgeben,
 Du regst und rührst ein kräftiges
 Beschließen,
 Zum höchsten Dasein immerfort zu
 streben.
 – Hinaufgeschaut! – Der Berge
 Gipfelriesen
 Verkünden schon die feierlichste Stunde;
 Sie dürfen früh des ewigen Lichts
 genießen,
 Das später sich zu uns hernieder wendet.
 Jetzt zu der Alpe grüngesenkten Wiesen
 Wird neuer Glanz und Deutlichkeit
 gependet,
 Und stufenweis' herab ist es gelungen; –
 Sie tritt hervor! – und schon geblendet,
 Kehr' ich mich weg, vom Augenschmerz
 durchdrungen.
 So ist es also, wenn ein sehnd Hoffen
 Dem höchsten Wunsch sich traulich
 zugerungen,
 Erfüllungspforten findet flügeloffen;
 Nun aber bricht aus jenen ewigen
 Gründen
 Ein Flammenübermaß, wir stehn
 betroffen;
 Des Lebens Fackel wollten wir entzünden,
 Ein Feuermeer umschlingt uns, welch ein
 Feuer!
 Ist's Lieb'? ist's Hass? die glühend uns
 umwinden,
 Mit Schmerz und Freuden wechselnd
 ungeheuer,
 So dass wir wieder nach der Erde blicken,
 Zu bergen uns in jugendlichstem Schleier.
 So bleibe denn die Sonne mir im Rücken!
 Der Wassersturz, das Felsenriff

22 durchbrausend,
Ihn schau' ich an mit wachsendem
Entzücken.
Von Sturz zu Sturzen wälzt er jetzt in
tausend,
Dann abertausend Strömen sich
ergießend,
Hoch in die Lüfte Schaum an Schäume
sausend.
Allein, wie herrlich, diesem Sturm
ersprießend,
Wölbt sich des bunten Bogens
Wechseldauer,
Bald rein gezeichnet, bald in Luft zerfl
ießend,
Umher verbreitend duftig kühle Schauer.
Der spiegelt ab das menschliche
Bestreben.
Ihm sinne nach, und du begreifst
genauer:
Am farbigen Abglanz loben wir das
Leben.
So bleibe denn die Sonne mir im Rücken!
Der Wassersturz, das Felsenriff
durchbrausend,
Ihn schau' ich an mit wachsendem
Entzücken.

NR. 5 MITTERNACHT

(Vier graue Weiber treten auf)

ERSTE

Ich heiße der Mangel.

ZWEITE

Ich heiße die Schuld.

DRITTE

Ich heiße die Sorge.

VIERTE

Ich heiße die Not.

ZU DREI

Die Tür ist verschlossen, wir können nicht

ein;
Drin wohnt ein Reicher, wir mögen nicht,
nein.

SCHULD

Da werd' ich zum Schatten.

MANGEL

Da wird' ich zunicht.

NOT

Man wendet von mir das verwöhnte
Gesicht.

SORGE

Ihr, Schwestern, ihr könnt nicht und dürft
nicht hinein. Die Sorge, sie schleicht sich
durchs Schlüsselloch ein.

(Sorge verschwindet)

MANGEL

Ihr, graue Geschwister, entfernt euch von
hier!

SCHULD

Ganz nah an der Seite verbind' ich mich
dir.

NOT

Ganz nah an der Ferse begleitet die Not.

ZU DREI

Es ziehen die Wolken, es schwinden die
Sterne!

Dahinten, dahinten! von ferne, von ferne,
Da kommt er, der Bruder, da kommt er,
der Tod.

FAUST

(im Palast)

Vier sah ich kommen, drei nur gehn;
Den Sinn der Rede konnt' ich nicht
verstehn.

Es klang so nach, als hieß es: Not,
Ein düstres Reimwort folgte: Tod!
Es tönte hohl, gespensterhaft gedämpft.
Noch hab ich mich ins Freie nicht
gekämpft.

Köntt' ich Magie von meinem Pfad

entfernen,
 Die Zaubersprüche ganz und gar
 verlernen
 Stünd' ich, Natur, vor dir ein Mann allein,
 Da wär's der Mühe wert, ein Mensch zu
 sein!
 Das war ich sonst, eh' ich's im Düstern
 suchte,
 Mit Frevelwort mich und die Welt
 verfluchte.
 Nun ist die Luft von solchem Spuk so voll,
 Dass niemand weiß, wie er ihn meiden
 soll.
 Von Aberglauben früh und spät umgarnt:
 Es eignet sich, es zeigt sich an, es warnt!
 Und so verschüchtert, stehen wir allein. –
 Die Pforte knarrt, und niemand kommt
 herein.

(erschüttert) Ist jemand hier?

SORGE

Die Frage fordert Ja!

FAUST

Und du, wer bist denn du?

SORGE

Bin einmal da.

FAUST

Entferne dich!

SORGE

Ich bin am rechten Ort.

FAUST

Nimm dich in acht und sprich kein
 Zauberwort!

SORGE

Würde mich kein Ohr vernehmen,
 Müsst' es doch im Herzen dröhnen;
 In verwandelter Gestalt
 Üb' ich grimmige Gewalt:
 Auf den Pfaden, auf der Welle,
 Ewig ängstlicher Geselle,
 Stets gefunden, nie gesucht,

So geschmeichelt wie verflucht! –
 Hast du die Sorge nie gekannt?

FAUST

Ich bin nur durch die Welt gerannt!
 Ein jed' Gelüst ergriff ich bei den Haaren,
 Was nicht genügte, ließ ich fahren,
 Was mir entwischte, ließ ich ziehn.
 Ich habe nur begehrt und nur vollbracht
 Und abermals gewünscht und so mit
 Macht
 Mein Leben durchgestürmt: erst groß
 und mächtig,
 Nun aber geht es weise, geht bedächtig.

SORGE

Wen ich einmal mir besitze,
 Dem ist alle Welt nichts nütze:
 Ewiges Düstre steigt herunter,
 Sonne geht nicht auf noch unter,
 Bei vollkommenen äußern Sinnen
 Wohnen Finsternisse drinnen,
 Und er weiß von allen Schätzen
 Sich nicht in Besitz zu setzen.
 Glück und Unglück wird zur Grille,
 Er verhungert in der Fülle,
 Sei es Wonne, sei es Plage,
 Schiebt er's zu dem andern Tage,
 Ist der Zukunft nur gewärtig,
 Und so wird er niemals fertig.

FAUST

Unselige Gespenster! so behandelt ihr
 Das menschliche Geschlecht zu tausend
 Malen;
 Gleichgültige Tage selbst verwandelt ihr
 In garstigen Wirrwarr netzumstrickter
 Qualen.
 Dämonen, weiß ich, wird man schwerlich
 los,
 Das geistig-strenge Band ist nicht zu
 trennen;
 Doch deine Macht, o Sorge, schleichend-

24 groß,
Ich werde sie nicht anerkennen!

SORGE

Erfahre sie, wie ich geschwind
Mich mit Verwünschung von dir wende!
Die Menschen sind im ganzen Leben
blind:

Nun, Fauste, werde du's am Ende!
(Sie haucht ihn an.)

FAUST *(erblindet)*

Die Nacht scheint tiefer tief
hereinzudringen,
Allein im Innern leuchtet helles Licht:
Was ich gedacht, ich eil' es zu vollbringen;
Des Herren Wort, es gibt allein Gewicht.
Vom Lager auf, ihr Knechte! Mann für
Mann!
Lasst glücklich schauen, was ich kühn
ersann!
Ergreift das Werkzeug! Schaufel rührt
und Spaten!
Das Abgesteckte muss sogleich geraten.
Auf strenges Ordnen, raschen Fleiß
Erfolgt der allerschönste Preis;
Dass sich das größte Werk vollende
Genügt ein Geist für tausend Hände.

NR. 6 FAUSTS TOD

(Großer Vorhof des Palasts. Fackeln.)

MEPHISTOPHELES *(Als Aufseher voran)*

Herbei, herbei! Herein, herein!
Ihr schlotternden Lemuren,
Aus Bändern, Sehnen und Gebein
Geflickte Halbnaturen.

LEMUREN

Wir treten dir sogleich zur Hand,
Und wie wir halb vernommen,
Es gilt wohl gar ein weites Land,
Das sollen wir bekommen.
Gespitzte Pfähle, die sind da,

Die Kette lang zum Messen;
Warum an uns der Ruf geschah,
Das haben wir vergessen.

MEPHISTOPHELES

Hier gilt kein künstlerisch' Bemühn;
Verfahret nur nach eignen Maßen!
Der Längste lege längelang sich hin,
Ihr andern lüftet ringsumher den Rasen;
Wie man's für unsre Väter tat,
Vertieft ein längliches Quadrat!
Aus dem Palast ins enge Haus,
So dumm läuft es am Ende doch hinaus.

LEMUREN *(Mit neckischen Gebärden grabend)*

Wie jung ich war und lebt' und liebt',
Mich deucht, das war wohl süße;
Wo's fröhlich klang und lustig ging,
Da rührten sich meine Füße.
Nun hat das tückische Alter mich
Mit seiner Krücke getroffen;
Ich stolpert' über Grabes Tür,
Warum stand sie just offen!

FAUST *(Aus dem Palast heraustretend)*

Wie das Geklirr der Spaten mich ergötzt!
Es ist die Menge, die mir frönet,
Die Erde mit sich selbst versöhnet,
Den Wellen ihre Grenze setzt,
Das Meer mit strengem Band umzieht.

MEPHISTOPHELES *(beiseite)*

Du bist doch nur für uns bemüht
Mit deinen Dämmen, deinen Bühnen;
Denn du bereitest schon Neptunen,
Dem Wasserteufel, großen Schmaus.
In jeder Art seid ihr verloren; –
Die Elemente sind mit uns verschworen,
Und auf Vernichtung läuft's hinaus.

FAUST

Aufseher!

MEPHISTOPHELES

Hier!

FAUST

Wie es auch möglich sei,
 Arbeiter schaffe Meng' auf Menge,
 Ermuntere durch Genuss und Strenge,
 Bezahle, locke, presse bei!
 Mit jedem Tage will ich Nachricht haben,
 Wie sich verlängt der unternommene
 Graben.

MEPHISTOPHELES *(halblaut)*

Man spricht, wie man mir Nachricht gab,
 Von keinem Graben, doch vom Grab.

FAUST

Ein Sumpf zieht am Gebirge hin,
 Verpestet alles schon Errungene;
 Den faulen Pfuhl auch abzuziehn,
 Das Letzte wär' das Höchsterrungene.
 Eröffn' ich Räume vielen Millionen,
 Nicht sicher zwar, doch tätig-frei zu
 wohnen.
 Grün das Gefilde, fruchtbar; Mensch und
 Herde
 Behaglich auf der neusten Erde,
 Gleich angesiedelt an des Hügels Kraft,
 Den aufgewälzt kühn-emsige
 Völkerschaft.
 Im Innern hier ein paradiesisch Land,
 Da rase draußen Flut bis auf zum Rand,
 Und wie sie nascht, gewaltsam
 einzuschießen,
 Gemeindrang eilt, die Lücke zu
 verschließen.
 Ja! diesem Sinne bin ich ganz ergeben,
 Das ist der Weisheit letzter Schluss:
 Nur der verdient sich Freiheit wie das
 Leben,
 Der täglich sie erobern muss.
 Und so verbringt, umrungen von Gefahr,
 Hier Kindheit, Mann und Greis sein
 tüchtig Jahr.
 Solch ein Gewimmel möcht' ich sehn,

Auf freiem Grund mit freiem Volke stehn.
 Zum Augenblicke dürft' ich sagen:
 Verweile doch, du bist so schön!
 Es kann die Spur von meinen Erdetagen
 Nicht in Äonen untergehn. –
 Im Vorgefühl von solchem hohen Glück
 Genieß' ich jetzt den höchsten
 Augenblick.

*(Faust sinkt zurück, die Lemuren fassen ihn
 auf und legen ihn auf den Boden)*

MEPHISTOPHELES

Ihn sättigt keine Lust, ihm g'nügt kein Glück,
 So buhlt er fort nach wechselnden
 Gestalten;
 Den letzten, schlechten, leeren
 Augenblick,
 Der Arme wünscht ihn festzuhalten.
 Der mir so kräftig widerstand,
 Die Zeit wird Herr, der Greis hier liegt im
 Sand.

Die Uhr steht still –

CHOR

Steht still! Sie schweigt wie Mitternacht.
 Der Zeiger fällt.

MEPHISTOPHELES

Er fällt, es ist vollbracht.

CHOR

Es ist vollbracht.

Dritte Abteilung

NR. 4 FAUSTS VERKLÄRUNG

NR. 1

*(Bergschluchten, Wald, Fels, Einöde,
 Heilige Anachoreten, gebirgauf verteilt
 gelagert zwischen Klüften)*

CHOR

Waldung, sie schwankt heran,
 Felsen, sie lasten dran, Wurzeln, sie
 klammern an,

26 Stamm dicht an Stamm hinan.
Woge nach Woge spritzt,
Höhle, die tiefste, schützt.
Löwen, sie schleichen stumm-
Freundlich um uns herum,
Ehren geweihten Ort,
Heiligen Liebeshort.

NR. 2 PATER ECSTATICUS (*auf und
abschwebend*)

Ewiger Wonnebrand,
Glühendes Liebesband,
Siedender Schmerz der Brust,
Schäumende Gotteslust.
Pfeile, durchdringt mich,
Lanzen, bezwinget mich,
Keulen, zerschmettert mich,
Blitze, durchwettert mich!
Dass ja das Nichtige
Alles verflüchtige,
Glänze der Dauerstern,
Ewiger Liebe Kern.

NR. 3 PATER PROFUNDUS (*tiefe Region*)

Wie Felsenabgrund mir zu Füßen
Auf tiefem Abgrund lastend ruht,
Wie tausend Bäche strahlend fließen
Zum grausen Sturz des Schaums der Flut,
Wie strack mit eigenem kräftigen Triebe
Der Stamm sich in die Lüfte trägt –
So ist es die allmächt'ge Liebe,
Die alles bildet, alles hegt.
Ist um mich her ein wildes Brausen,
Als wogte Wald und Felsengrund,
Und doch stürzt, liebevoll im Sausen,
Die Wasserfülle sich zum Schlund,
Berufen, gleich das Tal zu wässern;
Der Blitz, der flammend niederschlug,
Die Atmosphäre zu verbessern,
Die Gift und Dunst im Busen trug –
Sind Liebesboten, sie verkünden,
Was ewig schaffend uns umwallt.

Mein Inn'res mög' es auch entzünden,
Wo sich der Geist, verworren, kalt,
Verquält in stumpfer Sinne Schranken,
Scharf angeschloss'nem Kettenschmerz.
O Gott! Beschwichtige die Gedanken,
Erleuchte mein bedürftig Herz!

PATER SERAPHICUS (*mittlere Region*)

Welch ein Morgenwölkchen schwebet
Durch der Tannen schwankend Haar!
Ahn' ich, was im Innern lebet?
Es ist junge Geisterschar.

CHOR SELIGER KNABEN

Sag uns, Vater, wo wir wallen,
Sag uns, Guter, wer wir sind?
Glücklich sind wir: Allen, Allen
Ist das Dasein so gelind.

PATER SERAPHICUS

Knaben! Mitternachtsgebor'ne,
Halb erschlossen Geist und Sinn,
Für die Eltern gleich Verlor'ne,
Für die Engel zum Gewinn.

Dass ein Liebender zugeden,
Fühlt ihr wohl, so naht euch nur;
Doch von schroffen Erdewegen,
Glückliche! habt ihr keine Spur.
Steigt herab in meiner Augen
Welt- und erdgemäÙ Organ,
Könnt sie als die euren brauchen,
Schaut euch diese Gegend an!
Das sind Bäume, das sind Felsen,
Wasserstrom, der abgestürzt
Und mit ungeheurem Wälzen
Sich den steilen Weg verkürzt.

SELIGE KNABEN

Das ist mächtig anzuschauen,
Doch zu düster ist der Ort,
Schüttelt uns mit Schreck und Grauen.
Edler, Guter, lass uns fort!

PATER SERAPHICUS

Steigt hinan zu höherm Kreise,

Wachset immer unvermerkt,
 Wie, nach ewig reiner Weise,
 Gottes Gegenwart verstärkt.
 Denn das ist der Geister Nahrung,
 Die im freisten Äther waltet:
 Ewigen Liebens Offenbarung,
 Die zur Seligkeit entfaltet.

CHOR SELIGER KNABEN

Hände verschlinget
 Freudig zum Ringverein,
 Regt euch und singet
 Heil'ge Gefühle drein!
 Göttlich belehret,
 Dürft ihr vertrauen;
 Den ihr verehret,
 Werdet ihr schauen.

NR. 4 ENGEL

*(schwebend in der höheren Atmosphäre,
 Faustens Unsterbliches tragend)*

Gerettet ist das edle Glied
 Der Geisterwelt vom Bösen:
 Wer immer strebend sich bemüht,
 Den können wir erlösen.
 Und hat an ihm die Liebe gar
 Von oben teilgenommen,
 Begegnet ihm die sel'ge Schar
 Mit herzlichem Willkommen.

DIE JÜNGEREN ENGEL

Jene Rosen aus den Händen
 Liebend-heiliger Büsserinnen
 Halfen uns den Sieg gewinnen,
 Uns das hohe Werk vollenden,
 Diesen Seelenschatz erbeuten.
 Böse wichen, als wir streuten,
 Teufel flohen, als wir trafen.
 Statt gewohnter Höllenstrafen
 Fühlten Liebesqual die Geister;
 Selbst der alte Satansmeister
 War von spitzer Pein durchdrungen.
 Jauchzet auf! Es ist gelungen.

DIE VOLLENDETEREN ENGEL

Uns bleibt ein Erdenrest
 Zu tragen peinlich;
 Und wär' er von Asbest,
 Er ist nicht reinlich.
 Wenn starke Geisteskraft
 Die Elemente
 An sich herangerafft,
 Kein Engel trennte
 Geeinte Zwiennatur
 Der innigen beiden,
 Die ewige Liebe nur
 Vermag's zu scheiden.

DIE JÜNGEREN ENGEL

Nebelnd um Felsenhöh'
 Spür' ich soeben,
 Regend sich in der Näh',
 Ein Geisterleben.
 Die Wölkchen werden klar,
 Ich seh' bewegte Schar
 Seliger Knaben,
 Los von der Erde Druck,
 Im Kreis gesellt,
 Die sich erlaben
 Am neuen Lenz und Schmuck
 Der obern Welt.
 Sei er zum Anbeginn,
 Steigendem Vollgewinn
 Diesen gesellt!

DIE SELIGEN KNABEN

Freudig empfangen wir
 Diesen im Puppenstand;
 Also erlangen wir
 Englisches Unterpfand.
 Löset die Flocken los,
 Die ihn umgeben!
 Schon ist er schön und groß
 Von heiligem Leben.

ENGEL

Gerettet ist das edle Glied

28 Der Geisterwelt vom Bösen:
Wer immer strebend sich bemüht,
Den können wir erlösen.

NR. 5 DOCTOR MARIANUS

(in der höchsten, reinlichsten Zelle)

Hier ist die Aussicht frei,
Der Geist erhoben.
Dort ziehen Frau'n vorbei,
Schwebend nach oben.
Die Herrliche mittenin
Im Sternenkranze,
Die Himmelskönigin,
Ich seh's am Glanze.
Höchste Herrscherin der Welt!
Lasse mich im blauen,
Ausgespannten Himmelszelt
Dein Geheimnis schauen.
Billige, was des Mannes Brust
Ernst und zart bewegt
Und mit heiliger Liebeslust
Dir entgegen trägt.
Unbezwänglich unser Mut,
Wenn du hehr gebietet;
Plötzlich mildert sich die Glut,
Wie du uns befriedest.
Jungfrau rein im schönsten Sinn,
Mutter, Ehren würdig,
Uns erwählte Königin,
Göttern ebenbürtig.
Um sie verschlingen
Sich leichte Wölkchen,
Sind Büsserinnen,
Ein zartes Völkchen,
Um ihre Knie
Den Äther schlüpfend,
Gnade bedürfend.

NR. 6 DOCTOR MARIANUS UND CHOR

Dir, der Unberührbaren,
Ist es nicht benommen,
Dass die leicht Verführbaren

Traulich zu dir kommen.

DOCTOR MARIANUS UND BASS

In die Schwachheit hingerafft,
Sind sie schwer zu retten;
Wer zerreißt aus eigner Kraft
Der Gelüste Ketten?
Wie entgleitet schnell der Fuß
Schiefem, glattem Boden?
Wen betört nicht Blick und Gruß,
Schmeichelhafter Odem?
(Mater Gloriosa schwebt einher)

CHOR DER BÜSSERINNEN

Du schwebst zu Höhen
Der ewigen Reiche;
Vernimm das Flehen,
Du Gnadenreiche!
Du Ohnegleiche!

MAGNA PECCATRIX

(St. Lucae VII, 36)

Bei der Liebe, die den Füßen
Deines gottverklärten Sohnes
Tränen ließ zum Balsam fließen
Trotz des Pharisäerhohnes;
Beim Gefäße, das so reichlich
Tropfte Wohlgeruch hernieder;
Bei den Locken, die so weichlich
Trockneten die heil'gen Glieder –

MULIER SAMARITANA *(St. Joh. IV)*

Bei dem Bronn, zu dem schon weiland
Abram ließ die Herde führen;
Bei dem Eimer, der dem Heiland
Kühl die Lippe duft' berühren;
Bei der reinen, reichen Quelle,
Die nun dorthier sich ergießet,
Überflüssig, ewig helle
Rings durch alle Welten fließet –

MARIA AEGYPTIACA *(Acta Sanctorum)*

Bei dem hoch geweihten Orte,
Wo den Herrn man niederließ;
Bei dem Arm, der von der Pforte

Warnend mich zurücke stieß;
 Bei der vierzigjährigen Buße,
 Der ich treu in Wüsten blieb;
 Bei dem seligen Scheidegruße,
 Den im Sand ich niederschrieb –

ZU DREI

Die du großen Sünderinnen
 Deine Nähe nicht verweigerst
 Und ein büßendes Gewinnen
 In die Ewigkeiten steigerst,
 Gönn' auch dieser guten Seele,
 Die sich einmal nur vergessen,
 Die nicht ahnte, dass sie fehlte,
 Dein Verzeihen angemessen!
 Chor der Büßerinnen
 Vernimm unser Fleh'n.

UNA POENITENTIUM

(sonst Gretchen genannt. Sich anschmiegend)

Neige, neige,
 Du Ohnegleiche,
 Du Strahlenreiche,
 Dein Antlitz gnädig meinem Glück!
 Der früh Geliebte,
 Nicht mehr Getrübte,
 Er kommt zurück.

SELIGE KNABEN

(in Kreisbewegung sich nähernd)

Neige, neige,
 Du Ohnegleiche,
 Du Strahlenreiche,
 Dein Antlitz gnädig meinem Glück!
 Der früh Geliebte,
 Nicht mehr Getrübte,
 Er kommt zurück.
 Er überwächst uns schon
 An mächtigen Gliedern,
 Wird treuer Pflege
 Lohn Reichlich erwidern.
 Wir wurden früh entfernt

Von Lebechören;
 Doch dieser hat gelernt,
 Er wird uns lehren.

GRETCHEN

Dein Antlitz meinem Glück!
 Der früh Geliebte,
 Nicht mehr Getrübte,
 Er kommt zurück.
 Vom edlen Geisterchor umgeben,
 Wird sich der Neue kaum gewahr,
 Er ahnet kaum das frische Leben,
 So gleicht er schon der heiligen Schar.
 Sieh! Wie er jedem Erdenbande
 Der alten Hülle sich enttrafft
 Und aus ätherischem Gewande
 Hervortritt erste Jugendkraft!
 Vergönne mir, ihn zu belehren,
 Noch blendet ihn der neue Tag.

MATER GLORIOSA

Komm! Hebe dich zu höhern Sphären!
 Wenn er dich ahnet, folgt er nach.

DOCTOR MARIANUS

(auf dem Angesicht anbetend)

Blicket auf zum Retterblick,
 Alle reuig Zarten,
 Euch zu seligem Geschick
 Dankend umzuarten.
 Werde jeder bess're Sinn
 Dir zum Dienst erbötig;
 Jungfrau, Mutter, Königin,
 Göttin, bleibe gnädig!

NR. 7 CHORUS MYSTICUS

Alles Vergängliche
 Ist nur ein Gleichnis;
 Das Unzulängliche,
 Hier wird's Ereignis;
 Das Unbeschreibliche,
 Hier ist es getan;
 Das Ewig-Weibliche
 Zieht uns hinan.

30 Markus Stenz, dirigent

Sinds het seizoen 2012-2013 is Markus Stenz chef-dirigent van het Radio Filharmonisch Orkest. Markus Stenz geniet een bijzondere reputatie als vertolker van eigentijds symfonisch en muziek-dramatisch repertoire. Hij wordt beschouwd als een belangrijk pleitbezorger van de muziek van Hans Werner Henze, van wie hij diverse opera's in première bracht. Stenz staat tevens hoog aangeschreven in uitvoeringen van werken uit de klassieke en romantische periode: Beethoven, Bruckner en met name Mahler en Wagner. Voorts is hij een groot operadirigent met vele internationale engagements. Tenslotte heeft Stenz de afgelopen jaren blijf gegeven van grote betrokkenheid bij het gebruik van nieuwe media. Markus Stenz was voorheen chef-dirigent van de Keulse opera en van het Gürzenich-Orchester in Keulen, chef-dirigent en artistiek directeur van

het Melbourne Symphony Orchestra, principal conductor van London Sinfonietta en artistiek directeur van het Montepulciano Festival. Als gastdirigent leidde hij orkesten in Europa en de Verenigde Staten, zoals de Berliner Philharmoniker, de Münchner Philharmoniker, het Symphonieorchester des Bayerischen Rundfunks, het Gewandhausorchester Leipzig, het Tonhalle Orchester Zürich, het BBC Symphony Orchestra, het Hallé Orchestra, het Chicago Symphony Orchestra en de Los Angeles Philharmonic. Zijn grote betrokkenheid bij de moderne muziek leidde tot een vaste relatie met Ensemble intercontemporain.

Daarnaast heeft Markus Stenz een internationale reputatie als operadirigent. Hij leidde voorstellingen bij de English National Opera, Los Angeles Opera, San Francisco Opera en Glyndebourne Festival Opera. Hij dirigeerde in Keulen

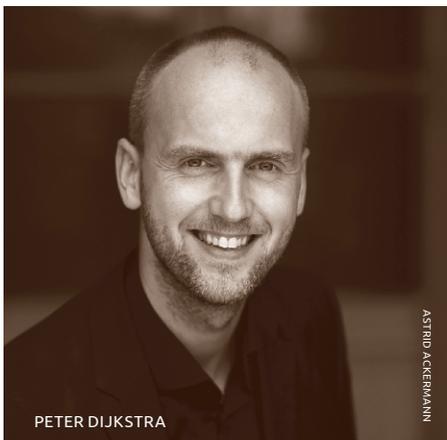
de volledige 'Ring' van Wagner en leidde de wereldpremière van *Caligula* van Detlev Glanert. Markus Stenz is regelmatig te gast bij het Koninklijk Concertgebouworkest. In 2007 maakte hij opnames van hedendaags repertoire die als eerste in de reeks Horizon werden uitgebracht op RCO Live.

Markus Stenz werkte voor het eerst samen met het Radio Filharmonisch Orkest en het Groot Omroepkoor in april 2002. In de ZaterdagMatinee dirigeerde hij de Nederlandse première van de opera *The Bassarids* van Hans Werner Henze. Hij werd teruggevraagd voor de uitvoering van de suite *The Tempest* van Thomas Adès en *Earth Dances* van Harrison Birtwistle (juni 2006), de *Sankt-Bach-Passion* van Mauricio Kagel (december 2008) en de integrale versie van de opera *The Tempest* (mei 2009). Stenz dirigeerde de afgelopen seizoenen het Radio Filharmonisch Orkest en het Groot Omroepkoor onder meer in de Nederlandse première van Walter Braunfels' *Te Deum*, Henze's *L'Upupa und der Triumph der Sohnesliebe* en Mahlers *Das klagende Lied*.

Peter Dijkstra, koordirigent

Peter Dijkstra vervult per 1 september 2018 de functie van eerste gastdirigent van het Groot Omroepkoor. Dijkstra is voor een periode van vier seizoenen ca. vijf weken per jaar bij het koor werkzaam en dirigeert zowel a capella- als symfonisch-vocale werken in o.a. het AVRO-TROS Vrijdagconcert en de NTR ZaterdagMatinee. Ook neemt hij de instudering van grote werken voor zijn

rekening naast het adviseren op vocaal artistiek terrein. Dijkstra werkt in deze rol samen met koorleider Klaas Stok, die als koorleider in eerste lijn verantwoordelijk blijft voor de klankkwaliteit en ontwikkeling van het koor. Peter Dijkstra studeerde aan de conservatoria van Den Haag, Keulen en Stockholm en was van 2005 tot 2016 chef-dirigent van het Chor des Bayerischen Rundfunks in München. Daarnaast was hij in de jaren 2007-2018 chef-dirigent van het Zweeds Radiokoor. Peter Dijkstra wordt als gastdirigent veelvuldig gevraagd door alle gerenommeerde koren en orkesten ter wereld en zijn cd's zijn meervoudig bekroond. Daarnaast is Peter Dijkstra werkzaam als professor aan de Hochschule für Musik in Keulen. Peter Dijkstra startte zijn professionele carrière als assistent-dirigent van het Groot Omroepkoor en keerde sindsdien regelmatig terug. Peter Dijkstra vervult zijn werk als eerste gastdirigent bij het Groot Omroepkoor naast zijn rol als chef-dirigent van het Nederlands Kamerkoor.

PETER DIJKSTRA

32 Wilma ten Wolde, dirigent Nationaal Kinderkoor

Wilma ten Wolde is artistiek leider van Vocaal Talent Nederland en een internationaal vooraanstaand deskundige op het gebied van de training van jonge zangers. Zij geeft masterclasses in binnen- en buitenland en is jurylid bij diverse internationale festivals. Eerder was zij docent aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag op de vakgebieden solfège en ensemblezang. Wilma ten Wolde bereidde meer dan 70 koorproducties voor met de Nationale Koren voor dirigenten als Sir Simon Rattle, Mstislav Rostropovitsj, Bernhard Haitink, Nikolaus Harnoncourt, Riccardo Chailly, Sir John Eliot Gardiner, Jaap van Zweden, Ed Spanjaard en Iván Fischer.

Anna Lucia Richter, sopraan

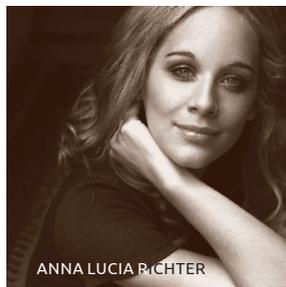
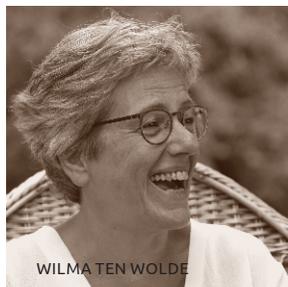
Sopraan Anna Lucia Richter studeerde bij Kurt Widmer in Bazel en Klesie Kelly-Moog in haar geboorteplaats Keulen. Ze werd verder gecoacht door Margreet Honig, Edda Moser, Christoph Prégardien en Edith Wiens. Richter won diverse internationale prijzen, waaronder de prestigieuze Borletti-Buitoni Trust Award. Recente concerthoogtepunten

waren optredens met het Lucerne Festival Orchestra onder leiding van Riccardo Chailly, het Boedapest Festival Orkest onder Iván Fischer en het London Symphony Orchestra onder Bernard Haitink.

Haar operarepertoire bevat rollen als Zerlina in Mozarts *Don Giovanni*, Eurydice en La Musica in Monteverdi's *Orfeo* en Elisabeth Zimmer (hoofdrol) in Henzes *Elegie für junge Liebenden, een voorstelling in Wenen in mei 2017*. De Duitse sopraan beheerst een uitgebreid liedrepertoire dat ze vertolkt bij de Schubertade Schwarzenberg, het Rheingau Musik Festival en in de Wigmore Hall in Londen. In Carnegie Hall, New York, gaf ze een recital met haar concertprogramma van Eichendorff-liederen en improvisaties met pianist Michael Gees. In 2016 maakte Anna Lucia Richter haar debuut bij het Koninklijk Concertgebouworkest in Amsterdam in Bachs *Magnificat* onder leiding van Iván Fischer.

Nikki Treurniet, sopraan

De Nederlandse sopraan Nikki Treurniet studeerde aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag en de Dutch National Opera Academy. Ze was te zien als Mrs

Nordstrom in Sondheims *A Little Night Music* bij de Nederlandse Reisopera, debuteerde bij De Nationale Opera als Anima Ingrate in Monteverdi's *Il ballo delle Ingrate* met Les Talents Lyriques in een regie van Pierre Audi, en was als Gretel te zien in *Hänsel und Gretel* tijdens het festival van het Nationaal Jeugd Orkest onder dirigent Antony Hermus. Ze zong Händels *Messiah* met de Nederlandse Händelvereniging en in het Radio 4 Kerstconcert Saint-Saëns' *Oratorio de Noël* met het Radio Filharmonisch Orkest onder leiding van Ed Spanjaard, en boekte met het Coco Collectief veel succes met Schuberts *Winterreise*. Vanaf komend seizoen maakt Treurniet deel uit van het ensemble van het Staatstheater Hannover.

Dorottya Láng, mezzosopraan

De in Boedapest geboren mezzosopraan Dorottya Láng studeerde aan de Universität für Musik und Darstellende Kunst in Wenen bij Claudia Visca. Ze won onder meer prijzen bij de Emmerich Smola Competitie in 2012, de Wigmore Hall / Kohn Foundation Song Competition en de Mozart Academie Competitie in Aix-en-Provence in 2013. Dit seizoen

DOROTTYA LANG

keerde ze terug bij de Hamburgische Staatsoper voor de rollen van Minerva in Willy Deckers productie van in *Il ritorno d'Ulisse in patria* van Monteverdi en Hannah A. in *Benjamin* van Peter Ruzicka. Verder maakte ze haar debuut aan de Hugo Wolf Academie met een Loeweliedrecital met Milan Siljanov, en gaf ze recitals, onder meer in het Wiener Konzerthaus met Julius Drake en op het Oxfordse Liedfestival met Julius Drake en Sholto Kynoch. In seizoen 2017/18 zong ze als Drittes Blumenmadchen in *Parsifal*, als Lola in *Cavalleria rusticana* / *I Pagliacci*, als Zweite Dame in *Die Zauberflöte*, als Hänsel in *Hänsel und Gretel*, als Rosweie in *Die Walküre* en als Flora in *La traviata*. Ook zong ze Faures *La Bonne Chanson* in de Philharmonische Kammerkonzerte in juni 2018 in de Elbphilharmonie.

Helena Rasker, alt

De alt Helena Rasker studeerde met de hoogste onderscheiding af aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag. Ze studeerde verder bij Diane Forlano in Londen en Margreet Honig in Amsterdam. Helena Rasker zong in passies en de *Hohe Messe* van Bach, Mozarts *Requiem*,

HELENA RASKER

Mendelssohns *Elias* en *Paulus* en missen van Haydn. Ze zong Mahlers *Kindertotenlieder*, *Rückert-Lieder*, in *Das Lied von der Erde* en de *Tweede symfonie*, Wagners *Wesendonklieder*, en Moesorgski's *Lieder en dansen van de dood*. Verder was ze te horen in Sjostakovitsj' *Tsvetajeva-*

34 *liederen* (Musikkollegium Winterthur met Reinbert de Leeuw) en Janáček's *Dagboek van iemand die wegliep*. Ook zong ze Goebaidolina's *Nacht in Memphis* en *Galgenlieder*, Stockhausens *Drei Lieder*, Oestvolkskaja's *Symfonie nr. 4 'Gebet'*, Luigi Nono's *Prometeo*, *Guai ai gelidi mostri* en *Risonanze erranti*, Pascal Dusapins *La Melancholia*, Schönbergs *Pierrot Lunaire*, Ligeti's *Sippal, dobbal, nádihegedüvel* en Salvatore Sciarrino's *Infinito Nero* en *Vanitas*. Verder was Helena Rasker te horen in *Moses und Aron* van Schönberg en *Rêves d'un Marco Polo* van Claude Vivier. Wereldpremières waaraan ze meewerkte waren Jan van Vlijmens *Thyeste* (La Furie), Michel van der Aas *After Life* (Bryna Pullman), Rob Zuidams *Adam in ballingschap* (Michael) en Peter Jan Wagemans' *Legende* (Ursula).

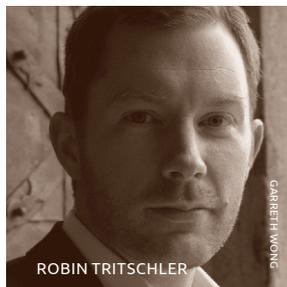
Robin Tritschler, tenor

De Ierse tenor Robin Tritschler studeerde af aan de Royal Academy of Music in Londen en was een BBC New Generation Artist. Bij de Welsh National Opera trad hij op in rollen als Almaviva in Rossini's *Il barbiere di Siviglia*, Narraboth in Richard Strauss' *Salome* en Don Ottavio in Mozarts *Don Giovanni*. Ook trad hij op bij de

Opéra van Nantes en De Munt in Brussel en soleerde hij bij het BBC Philharmonic en het BBC Symphony Orchestra en tijdens de BBC Proms met Mark Elder. In 2017 zong hij in Beethovens *Leonore* met het Symphonieorchester des Bayerischen Rundfunks in München, in Mendelssohns *Tweede symfonie* met de NDR Radio-philharmonie, en Mozarts *Requiem* met het London Philharmonic Orchestra onder leiding van Nathalie Stutzmann. En hij maakte zijn debuut in Teatro Colón, Buenos Aires, in *De materie* van Louis Andriessen. De agenda van dit seizoen vermeldt onder meer optredens met het St Louis Symphony Orchestra (onder McGegan), het Nationaal Orkest van Spanje, het Symfonieorkest van São Paolo (onder Nathalie Stutzmann) en Les violons du Roy.

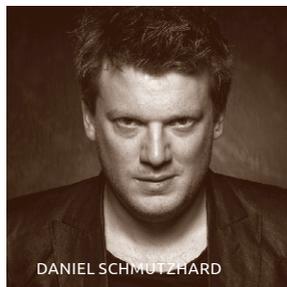
Daniel Schmutzhard, bariton

De Oostenrijkse bariton Daniel Schmutzhard zong begin dit seizoen bij de Wiener Volksoper als Tsaar in Lortzings *Zar und Zimmermann* en maakte kort daarop zijn debuut bij de Opéra de Limoges als Frank in Korngolds *Die tote Stadt*. Afgelopen seizoen zong hij als Papageno in *Die Zauberflöte* in het Theater an der Wien,

ROBIN TRITSCHLER

GABRIEL WONG

DANIEL SCHMUTZHARD

FRANZ-JOSEF SELIG

MARION KOLL

zong hij in *Carousel* van Rodgers & Hammerstein en *Die Jahreszeiten* van Haydn. Naast optredens bij de Opera van Frankfurt in onder meer *Jevgeni Onegin* en *Capriccio* was hij terug bij de Bayreuther Festspiele voor *Die Meistersinger von Nürnberg*. In seizoen 2016/17 zong hij bij de Frankfurter Oper onder meer als Escamillo, Don Giovanni, Nathanael en Onegin. Verder zong hij in Haydns *Die Schöpfung* in de veelgeprezen theatrale versie van La Fura dels Baus als onderdeel van een Europese tournee, onder anderen in Parijs, Wenen en de Elbphilharmonie Hamburg. Afgelopen december zong Daniel Schmutzhard in het Vrijdagconcert in *Die Schöpfung* de rol van Raphaël. Hij valt in dit concert in voor Markus Eiche, die wegens ziekte moest afzeggen.

Franz-Josef Selig, bas

Franz-Josef Selig heeft internationale bekendheid gekregen met de bekende basrollen als Gurnemanz (*Parsifal*), König Marke (*Tristan und Isolde*), Sarastro (*Die Zauberflöte*), Rocco (*Fidelio*), Osmin (*Die Entführung aus dem Serail*), Daland (*Der fliegende Holländer*), Fiesco (*Simon Boccanegra*) en Fasolt (*Das Rheingold*). Franz-Josef Selig studeerde eerst kerkmuziek aan de Staatliche Hochschule für Musik in Keulen en vervolgens zang bij Claudio Nicolai. Hij was lid van het Aalto Theater-ensemble in Essen, maar zingt momenteel freelance in operahuizen wereldwijd. Hij debuteerde in 2012 in de Bayreuther Festspiele als Daland (*Der fliegende Holländer*) en keerde het jaar daarna terug als Hunding (*Die Walküre*).

Franz-Josef Selig was regelmatig te gast in operahuizen als de Wiener Staatsoper, het Teatro alla Scala in Milaan, Teatro Real in Madrid en de Metropolitan Opera in New York. Hij werkte samen met Christian Thielemann, Sir Simon Rattle, Antonio Pappano, Philippe Jordan, Zubin Mehta en vele andere dirigenten. Naast zijn opera- en concertoptredens houdt Franz-Josef Selig graag tijd vrij om liedrecitals te geven, bijvoorbeeld met pianist Gerold Huber. De bas debuteerde in maart 1996 bij het Koninklijk Concertgebouworkest in Bachs *Matthäus-Passion* onder leiding van Philippe Herreweghe. In 2008 zong hij met het orkest in Schumanns *Szenen aus Goethes 'Faust'* onder leiding van Nikolaus Harnoncourt, een uitvoering die op cd verscheen.

Radio Filharmonisch Orkest

Het Radio Filharmonisch Orkest, opgericht in 1945, is een onmisbare schakel in het Nederlandse muziekleven. Behalve het grote symfonische repertoire speelt het orkest, meer dan welk ander Nederlands symfonieorkest, muziek van dit moment. Het betreft vaak premières van werk dat in opdracht van de omroepseries NTR ZaterdagMatinee en AVROTROS Vrijdagconcert wordt geschreven. Vernieuwende concertideeën als Pieces of Tomorrow en Out of the Blue bereiken een opvallend jong publiek. Vrijwel alle concerten worden rechtstreeks uitgezonden op NPO Radio 4. Dat betekent vanzelf dat het Radio Filharmonisch Orkest optreedt voor een live-publiek dat vele tientallen malen groter is dan een concertzaal ooit zou kunnen herbergen.

36 Het orkest wordt sinds 2012 geleid door chef-dirigent Markus Stenz. Hij heeft illustere voorgangers als Bernard Haitink (beschermheer), Jean Fournet, Hans Vonk, Edo de Waart (eredirigent) en Jaap van Zweden (honorary chief conductor). Het orkest werkte bovendien samen met gastdirigenten als Leopold Stokowski, Kirill Kondrashin, Antal Doráti, Charles Dutoit, Valery Gergiev, Mariss Jansons, Michael Tilson Thomas, Gennady Rozhdestvensky, Peter Eötvös, John Adams, Christoph Eschenbach, Vasily Petrenko, Vladimir Jurowski en Pablo Heras-Casado. Vanaf 1 september 2019 neemt de Amerikaanse Karina Canellakis het stokje van Markus Stenz over. Zij is daarmee de eerste vrouwelijke chef-dirigent van een Nederlands symfonieorkest. De Amerikaan James Gaffigan, vaste gastdirigent sinds 2011, tekende bij tot en met seizoen 2022-2023. In 2014 kreeg het Radio Filharmonisch Orkest een Edison Klassiek Oeuvreprijs toegekend voor zijn verdiensten voor het Nederlandse muziekleven, in 2017 de Concertgebouw Prijs (samen met het Groot Omroepkoor).

→ WWW.RADIOFILHARMONISCHORKEST.NL

Wordt u ook vriend van het Radio Filharmonisch Orkest?

→ WWW.RADIOFILHARMONISCHORKEST.NL/VRIENDEN-VAN-HET-RFO

Groot Omroepkoor

Met ruim zestig vocalisten is het Groot Omroepkoor het enige professioneel opererende koor van deze omvang in Nederland. Al sinds zijn oprichting in 1945 is het koor een niet weg te denken factor in het grote koor-symfonische

repertoire in ons land. Het zingt niet alleen de koorpartijen in de opera's, oratoria en cantates in de concertseries van de Nederlandse Publieke Omroep, het AVROTROS Vrijdagconcert, de NTR ZaterdagMatinee en Het Zondagochtend Concert. Het brengt ook a cappella-concerten in het Amsterdamse Concertgebouw, in TivoliVredenburg en de Utrechtse Jacobikerk. In de omroepseries zingt het Groot Omroepkoor dikwijls hedendaags werk. Niet zelden betreft het opdrachtwerken van Nederlandse componisten zoals Wagemans, Wagenaar, Visman, Manneke, Momotenko-Levitsky, Kortekaas, Roukens, Vleggaar en Zuidam en premières van werk van hedendaagse buitenlandse componisten, onder wie MacMillan, Whitacre, Henze, Adams, Kancheli, Goebaidoelina en Glanert, maar ook al 'klassieke' twintigste-eeuwse componisten als Boulez, Stockhausen, Kagel, Ligeti en Messiaen.

Op de palmares staan vele opera's en koorwerken uit de negentiende, twintigste en eenentwintigste eeuw. Uiteraard wordt daarbij samengewerkt met de beste orkesten. In de omroepseries is dat doorgaans het Radio Filharmonisch Orkest. Ook met Het Koninklijk Concertgebouworkest bestaat een lange en zeer gewaardeerde samenwerking. De eerste officiële chef-dirigent van het Groot Omroepkoor was Kenneth Montgomery. Na hem waren respectievelijk Robin Gritton, Martin Wright, Simon Halsey, Celso Antunes en Gijs Leenaars chef-dirigent. Op 1 maart 2015 trad Klaas Stok aan als koorleider van het Groot Omroepkoor. Michael Gläser is vaste gastdirigent

sinds september 2010. Peter Dijkstra is sinds 1 september 2018 eerste gast-dirigent.

In september 2017 ontving het Groot Omroepkoor – samen met het Radio Filharmonisch Orkest – de Concertgebouw Prijs vanwege de belangrijke bijdrage van het koor aan het artistieke profiel van de Amsterdamse concertzaal.

→ WWW.GROOTOMROEPKOOR.NL

Wordt vriend van het Groot Omroepkoor:

→ WWW.VRIENDENGROOTOMROEPKOOR.NL

Nationaal Kinderkoor

Het Nationaal Kinderkoor is voor deze gelegenheid samengesteld uit kinderen van het Nationaal Jongenskoor en het Nationaal Kinderkoor. De voorbereiding voor Schumann was in handen van Wilma ten Wolde en Irene Verburg. Vocaal Talent Nederland (VTN) - de Stichting die de verschillende Nationale Koren onder haar hoede heeft - viert dit jaar haar 30-jarig jubileum.

De missie van VTN is het scouten en tot bloei brengen van jong vocaal talent van 6 t/m 29 jaar.

Dit doet de stichting door het aanbieden van wekelijkse lessen in regionale lesplaatsen, landelijke repetitiedagen en

podiumervaring. De jonge zangers worden begeleid door een team van muziekpedagogen en dirigenten. Vocal coach is Irene Verburg. De Nationale Koren zijn geen doel op zich, maar een middel tot muzikale en persoonlijke ontwikkeling van kinderen, jeugd en jongeren. Er wordt samengewerkt met orkesten als het Koninklijk Concertgebouworkest en de Berliner Philharmoniker. Veel lof is er in de pers voor de bijdrage van de Nationale Koren aan de opera *Aus Licht* van K.H. Stockhausen in het Holland Festival. Beschermheer van de stichting is Sir Simon Rattle. Met het Radio Filharmonisch Orkest werden onder meer *El Niño* van John Adams, Alban Bergs *Wozzeck*, Henzes *Das Floß der Medusa* en Unsuk Chins *Le chant des enfants des étoiles* uitgevoerd. Maar liefst tien maal werkten de Nationale Koren samen met de chefdirigent van het RFO Markus Stenz in producties in de NTR ZaterdagMatinee in Amsterdam en het Vrijdagconcert in Utrecht. In die laatste serie voerden zij samen uit *Eine Lebensmesse* van Jan van Gilse (2013), *Jeanne d'Arc au bûcher* van Honegger (2014) en de *Derde symfonie* van Mahler (2017).

BESCHERMHEER

Bernard Haitink

CHEF-DIRIGENT

Markus Stenz

HONORARY CHIEF**CONDUCTOR**

Jaap van Zweden

ERE-DIRIGENT

Edo de Waart

VASTE GASTDIRIGENT

James Gaffigan

ASSISTENT DIRIGENT

Frans-Aert Burghgraef

Sander Teepen

EERSTE VIOOL

Elisabeth Perry

Dimitër Tchernookov

Roswitha Devrient

Maria Escarabajal

Alberto Johnson

Mariska Godwaldt

Kerstin Kendler

Pamela Kubik

Pedja Milosavljevic

Gerrie Rodenhuis

Pieter Vel

Ruud Wagemakers

TWEEDE VIOOL

Casper Bleumers

Andrea van Harmelen

Esther de Bruijn

Annemarie van Helderer

Esther Kövy

Dana Mihailescu

Renate van Riel

Alexander van den Tol

Frits Wagenvoorde

Anna Steenhuis

ALTVIOOL

Frederik Boits

Arjan Wildschut

Igor Bobylev

Sabine Duch

Robert Meulendijk

Ewa Wagner

Annemieke Huls

Bernadette Verhagen

CELLO

Michael Stirling

Eveline Kraayenhof

Mirjam Bosma

Sebastiaan van Eck

Anneke Janssen

Arjen Uittenbogaard

CONTRABAS

Rien Wisse

Stephan Wienjus

Teun Godschalk

Boris Kozlov

FLUIT

Carla Meijers

Ellen Alberts

PICCOLO

Maike Grobbenhaar

HOBO

Hans Wolters

Gerard van Anandel

KLARINET

Frank van den Brink

Sergio Hamerslag

FAGOT

Jos Lammerse

Freek Sluijs

HOORN

Petra Botma

Toine Martens

Frédéric Franssen

Rebecca Grannetia

TROMPET

Hans van Loenen

Hans Verheij

TROMBONE

Herman Nass

Harrie de Lange

BASTROMBONE

Victor Belmonte Albert

TUBA

Bernard Beniers

PAUKEN

Paul Jussen

HARP

Marianne Smit

KOORLEIDER

Klaas Stok

EERSTE GASTDIRIGENT

Peter Dijkstra

VASTE GASTDIRIGENT

Michael Gläser

SOPRANEN

Annelie Brinkhof

Elma van den Dool

Loes Groot Antink

Titia van Heyst

Charlotte Janssen

Anitra Jellema

Mariëlle Kirkels

Tanja Obalski

Mariana Pimenta

Elizabeth Poz

Annette de Rozario

Jolanda Sengers

Rachel Thompson

Varvara Tishina

Liesbeth Vanderhallen

Dorien Verheijden

ALTEN

Yvonne Benschop

Nicoline Bovens

Eline Harbers

Jose Kamminga

Anneke Leenman

Suzanne Meessen

Marga Melerna

Regina Oak

Anjolet Rotteveel

Janneke Schaareman

Lisinka de Vries

Roelien van Wageningen

Els Woldberg

Pierrette de Zwaan

TENOREN

Alan Belk

Kevin Doss

Boguslaw Fiksinski

Ben Heijnen

Peter-Paul Houtmortels

Matevž Kajdiž

David van Lith

Falco van Loon

Aart Mateboer

Ioan Micu

Albert van Ommen

Benedict Quirke

Jan Willem Schaafsma

Matthew Smith

BASSEN

Gert-Jan Alders

Erks Jan Dekker

Peter Duyster

Joep van Geffen

Geert van Hecke

Henk van Heijnsbergen

Pieter Hendriks

Palle Fuhr Jørgensen

Itamar Lapid

Ludovic Provost

Menno van Slooten

Lars Terray

Nanco de Vries

Tibbe Alkemade
 Dorian Bellamy
 Daniël Boekeloo
 Jip de Boer Nikkels
 Ruben Budding
 Jelmar Delsing
 Tibbe Delsing
 Anna Dubois
 Isaak van Duijn
 Sophie Erckens
 Diana van Faassen
 Rokus Ganzeveld
 Fenna Heijbroek
 Tessa Heijbroek
 Rik de Jong

Rixt de Jong
 Philip Konečný
 Dante Koning
 Joelle Ocheng
 Nimaro Ocheng
 Jan van de Sande
 Anna Schormans
 Eva Schuddebeurs
 Florian Verburg
 Nele Vogels
 Jolijn van Vugt
 Roy van Vugt
 Tobias de Wit
 Zeyna Yumuk

vrijdag 20 september 2019, 20.15 uur
TivoliVredenburg, Utrecht
inleiding 19.30 uur
SERIES AVROTROS KLASSIEK 2 / MUZIKALE
MEESTERWERKEN / ROUSSEL

**Openingsconcert
Poëzie met Debussy,
Ravel en Roussel**

**Radio Filharmonisch Orkest
Groot Omroepkoor**

James Gaffigan dirigent

Sasha Cooke mezzosopraan
Cécile van de Sant alt
Alessandro Fischer tenor
Jean-Luc Ballestra bariton

Debussy Prélude à l'après-midi d'un
faune
Ravel Shéhérazade
Roussel Évocations

**HET ZONDAGOCHTEND
CONCERT**

zondag 1 september 2019, 11.00 uur
Concertgebouw, Amsterdam
WWW.ZONDAGOCHTENDCONCERT.NL

**Jubileumconcert
25 jaar Het Zondag-
ochtend Concert**

**Radio Filharmonisch Orkest
Antony Hermus dirigent**

Copland Fanfare for the common man
Verdi Overture La forza del destino
Prokofjev Selectie uit Romeo en Julia,
op.64
Tsjaikovski Capriccio Italien, op.45

PROGRAMMERING
Astrid in 't Veld

PRODUCTIE
Manon Tuynman, Sandra Eil

MARKETING & COMMUNICATIE
Marco van Es, Vera Vos,
Mary Fan Zandkamp

ADMINISTRATIE & FINANCIËN
Stichting Omroep Muziek

PRESENTATIE AVROTROS NPO
RADIO 4
Mark Brouwers

RANDPROGRAMMERING RADIO 4
Thea Derks

EINDREDACTEUR AVROTROS NPO
RADIO 4

Anja van Keulen

ARTISTIEK LEIDER

Kees Vlaardingerbroek

MANAGER RADIO FILHARMONISCH
ORKEST & GROOT OMROEPKOOR

Wouter den Hond

DIRECTEUR STICHTING OMROEP

MUZIEK

Roland Kieft

PROGRAMMATOELICHTING
Jos van der Zanden

REDACTIE PROGRAMMABOEK
Clemens Romijn

INTERVIEW MARKUS STENZ (p.5-6)
Thea Derks

CITATEN MARKUS STENZ

Hans Wolters (RFO)

VORMGEVING

Dorine Verharen

EINDREDACTIE

Onno Schoonderwoerd